

L'exili (i la memòria) dels mestres

MARQUÈS, Salomó.

L'exili dels mestres (1939-1975).

Capellades, Universitat de Girona-Llibres del Segle,
1995, 454 pàg.

El fenomen de les emigracions massives es repeteix en la història. La diàspora del 1939, motivada per la derrota republicana en la guerra d'Espanya, però, supera a bastament les altres que ha patit el país, de manera que, fins i tot, hom arribà a escriure que «Catalunya s'exilià». Al marge de les expressions i de les xifres exagerades, és evident que aquell acte col·lectiu i obligat comportà la destrucció de la xarxa de quadres de la Catalunya republicana i autònoma, en la qual els professionals de l'ensenyament ocuparen un lloc clau i destacat.

El professor Salomó Marquès, interessat –des de fa temps– per l'estudi de l'escola a l'època franquista, ens presenta aquesta nova obra que s'hi relaciona directament perquè els seus protagonistes abandonaren Catalunya arran de la victòria militar del 1939.

Marquès relata, a la primera part de l'estudi, la tipologia dels mestres exiliats, les influències que reberen i les activitats que realitzaven abans de la sortida forçada del país, els diversos llocs que els acolliren i el retorn a Catalunya, en els casos que fou possible.

Assenyala la influència que reberen de la pedagogia avançada que creia en l'escola com a eina regeneradora de la societat. En contra dels qui destaquen el pes de la renovació escolar autòctona, afirma la influència de la Institución Libre de Enseñanza, especialment per mitjà dels professors de les Escoles Normals que havien estudiat a Madrid. Remarca, també, el compromís polític i sindical dels mestres en el període republicà, per bé que la gamma d'organitzacions abracés des de les moderades fins a les revolucionàries. Lògicament tots defensaven l'escola pública, però no coincidien en el model: els uns eren partidaris de l'organitzada per l'Estat, i d'altres la volien deslligada d'aquella tutela, en la línia àcrata i racionalista.

L'exili dels mestres republicans va significar un cop dur per a ells, però també per a l'escola de casa nostra, la qual substituï els

valors de la renovació pedagògica per la retòrica franquista, en la línia del nacional-catolicisme. Marquès al·ludeix als camps de concentració i a la dispersió dels mestres per països d'Europa i d'Amèrica, on projectaren la cultura catalana i el bagatge de renovació pedagògica.

El retorn fou lent, i a voltes impossible. L'autor estableix diverses tipologies: els qui, en tornar, no es dedicaren a l'ensenyament; els qui hagueren de passar per les comissions depuradores per resituar-se a l'escola pública, i els qui treballaren a la privada. Però els anys no passaren debades, i el retorn significà també un sotrac, una idealització de les diverses situacions...

La meitat de les pàgines del llibre s'enriqueix amb un llarg apèndix documental (pàg. 207-417) que aplega el relat vivencial de tres mestres: Josep Donjo, que exercí a Darnius, Sant Feliu de Guíxols, Llagostera i Sant Pere Pescador; Bernardí Lite, que actuà a Palafrugell, Anglès, Beget, Capmany i Olot, i Antoni Sancho (Ciscut Manet), fundador de la FETE a Tarragona. Per aquests escrits personals hi passen records d'infantesa, activitats pedagògiques i polítiques, relats i vivències de l'exili, experiències individuals i col·lectives que perfilen l'objectiu de la publicació, i que amb un to més íntim, ajuden a comprendre el drama de l'exili. La relació final de mestres exiliats del Principat de Catalunya és el complement necessari i oportú per arrodonir el treball.

Marquès, en un moment de la seva reflexió, denuncia el silenci que durant tants anys ha planat sobre el col·lectiu protagonista del llibre, de la qual cosa fa responsables, també, els mateixos historiadors de l'educació. Amb la mala consciència d'arribar tard, però, l'autor ha fet un pas ben important –bo i valorant, per a la seva recerca, l'ús dels testimonis directes i personals– per saldar una mancança evident i salvar la memòria d'uns homes i d'unes dones que mereixen un lloc no secundari en la història del país.

Josep Clara

